

STUDIE

MORAVSKÁ EPIZODA V ŽIVOTĚ HUMANISTY ONDŘEJE DUDIČE Z HOŘEHOVICE (1533–1589)

JAN SAHEB

Ondřej Dudič of Hořehovice, a leading humanist, scholar and diplomat of the 16th century, united the short episode of his life (1577–1579) with the northeast of Moravia. He left a significant trace of cultural and religious dimensions here. His outlook and humanistic thinking differed markedly from the surrounding small nobility, which was reflected, among other things, in his attitude towards his own subjects.

Key words: Ondřej Dudič z Hořehovice; Paskov; Humanism; early modern history; Unity Fraternal.

Osobnost předního evropského humanisty 16. století, Ondřeje Dudiče z Hořehovice, rozhodně nepatří v tuzemské a tím spíše v zahraniční historiografii k neznámým.¹ Nemalému věhlasu se ostatně Dudič těšil již během svého života. Kupříkladu cestovatel Hans Ulrich Krafft, který jej osobně navštívil na sklonku života ve slezské Vratislavi, o něm hovořil s upřímně miněnou úctou jako o urozeném, vysoce učeném a široko daleko proslaveném bývalém tajném radovi císařů Ferdinanda I., Maxmiliána II. a Rudolfa II. („...*Edle, hochgelertt und weit beriembtter Herr Andreas Duditcjus, k[aiserlicher] M[aiestät] Ferdinandi, Maxmiliani undt Ruodolphi gewesner gehaimer Rath...*“).² Rovněž pozdější historiografická produkce reflektuje především Dudičovy rozsáhlé diplomatické aktivity, jeho všestranné veřejné působení a vědeckou činnost. O poznání méně pozornosti se však dostává „běžnému“ rozměru jeho života. Z pohledu tuzemské historiografie je bezesporu zajímavější především okolnost, že se Dudič na krátký čas zařadil mezi pozemkovou vrchnost na Moravě a zanechal zde přinejmenším v lokálním měřítku poměrně hlubokou stopu.³ Cílem příspěvku je připomenout tuto epizodu života zmíněného

¹ Z rozsáhlé bibliografie týkající se osobnosti Ondřeje Dudiče z Hořehovice zmiňme alespoň FALUDI, J.: *André Dudith et les humanistes français*. Szeged 1927; JUHÁSZ, C.: *Andreas Dudich. Ein Beitrag zur Geschichte des humanismus und der Gegenreformation*. Historisches Jahrbuch 55, 1935, s. 56–58; COSTIL, P.: *André Dudith, humaniste hongrois*. Paris 1935; BARYCZ, H.: *Dudith Andrzej (1533–1589)*. Polski Słownik Biograficzny 5. Warszawa 1939–1946, s. 445–448; MYŠKA, Milan: *Dudič (Duditha), Andrija z Horehovic*. In: Biografický slovník Slezska a severní Moravy 5. Opava–Ostrava 1996, s. 23–24; EVANS, R. J. W.: *Rudolf II. a jeho svět. Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576–1612*. Praha 1997, s. 134–135; SMOLKA, J.: *Hájkův přítel a korespondent Andreas Dudith (1533–1589)*. Práce z dějin techniky a přírodních věd 1, 2000, s. 125–168; SZCZUCKI, L.: *Zainteresowania astronomiczno-matematyczne Andrzeja Dudycza*. In: *Humanisci, heretycy, inkwizytorzy. Studia z dziejów kultury XVI i XVII wieku*. Kraków 2006, s. 217–229.

² HASSLER, K. D. (ed.): *Reisen und Gefangenschaft Hans Ulrich Kraffts aus der Originalhandschrift*. Stuttgart 1861, s. 398.

³ Této etapě Dudičova života se dosud blíže věnoval pouze Jan Štoviček, který v chronologickém přehledu shrnul základní data, viz ŠTOVIČEK, J.: *Humanista Ondřej Dudič na Paskově*. Pobeskydí – metodický zpravodaj Vlastivědného ústavu ve Frýdku-Místku 1, 1973, s. 1–5. Podrobnější studii Dudičovu působení věnoval Lech Szczucki, avšak zaměřil se primárně na Dudičovy vědecké aktivity a korespondenci, aniž by důkladněji analyzoval jeho roli

humanisty, učence a diplomata s rozsáhlými konexemi na špičku politické scény i přední osobnosti vědeckého světa.

Ondřej Dudič z Hořehovice spatřil světlo světa roku 1533 v Budíně ve starobylé šlechtické rodině usazené původně v Chorvatsku a Slavonii, později v Uhrách. Po matce byl spřízněn s italským rodem Sbardellatů. Poté, co Ondřejův otec Vladislav padl v bojích s Turky, sehrál v jeho životě významnou roli strýc Augusto Sbardellato, diplomat císaře Ferdinanda I., a zároveň biskup v uherském Vacově. Také Ondřej později spojil svoji kariéru se službou Habsburkům. Mládí strávil studiem, za nímž se vydal nejprve do hlavního města Slezska, Vratislavi, poté pokračoval ve Vídni a několik let strávil rovněž v severní Itálii, konkrétně ve Veroně a Padově. V padesátých letech 16. století pobýval ve Francii a Anglii, kde se stýkal s mnohými humanisty.⁴ Do světa vysoké politiky vstoupil v roce 1560, kdy dosáhl hodnosti biskupa v jihochorvatském Kninu a pravidelně se pohyboval v nejvyšších kruzích katolické církve. Na Tridentském koncilu (1545–1563) patřil Dudič k významným zastáncům náboženské politiky císaře Ferdinanda I., prosazujícího kompromisní dohodu s protestanty, což se nakonec nezdařilo.⁵ Zanedlouho poté se Dudičovi dostalo ocenění jeho zásluh v podobě jmenování biskupem v uherském Pětikostelí. Dodejme, že tento úřad se sice těšil značné vážnosti, avšak důchody z něj, i samo sídelní město biskupství byly dlouhodobě v rukou Turků. Již před svým vystoupením na Tridentském koncilu náležel Dudič ke kritikům kněžského celibátu i zákazu kalicha pro laiky. Rozladění ze závěrů koncilu, který se stal naopak výchozí platformou nekompromisní rekatolizace, jej přimělo složit biskupské úřady a zřeknout se katolicismu. Ačkoliv se nikdy nestal řádným členem žádné protestantské církve, velice blízko měl k Jednotě bratrské, kterou velmi podporoval také v Paskově. Navzdory tomu shrnul později jeho poměr k Jednotě bratrské poměrně kriticky biskup Ondřej Štefan, který se o Dudičovi vylovil, že „...nepřítelem sic zjevným nikdy se neukázal, nýbrž jeho ochrany v něčem užili bratři naši v Paskově. Však v řeči a v psaních vždy dvorským jakýms štrychem drbl a dosti zhruba...“⁶

Od poloviny šedesátých let 16. století Dudič nadále působil v diplomatických službách Habsburků, jakožto vyslanec Maxmiliána II. pobýval často na polském královském dvoře v Krakově. Zde se roku 1565 oženil s dvorní dámou polské královny, Reginou Šasovou. Ačkoliv byl později římskou kurií dodatečně exkomunikován, nadále se exponoval ve prospěch habsburské politiky v Polsku (zejména ve věci jejich kandidatury na polský královský trůn). Aktivně se zapojil do diplomatické hry prohabsbursky orientované části polské šlechty a v roce 1574 se jakožto vdovec podruhé oženil s Alžbětou, pocházející právě z mocného prohabsbursky orientovaného rodu Zborowských. Po neúspěchu habsburské kandidatury v roce 1576 byl Dudič za pohnutých okolností nucen z Krakova uprchnout a jeho kroky vedly na dvůr těšínského knížete Václava III. Adama a odtud na Moravu, kde zakoupil panství Paskov.⁷ Okolnosti jeho příchodu na Moravu pood-

pozemkové vrchnosti, viz SZCZUCKI, L.: *Solitudo Moraviana. Andrzej Dudycz w Paskowie 1577–1579*. Odrodzenie i Reformacja w Polsce 36, 1991, s. 103–131. Rozsáhlou latinskou Dudičovu korespondenci z období jeho působení na Moravě zpřístupňuje edice SZCZUCKI, L. – SZYMAŃSKI, N. (edd.): *Andreas Dudithius epistulae, pars VI (1577–1580)*. Budapest 2002; k tomu PÁNEK, J.: *Edice listů Ondřeje Dudiče – příspěvek k poznání intelektuálního života českých zemí v období pozdního humanismu*. Folia historica Bohemica 20, 2003, s. 261–266.

⁴ JUHÁSZ, C.: c. d., s. 56–58; COSTIL, P.: c. d., s. 72; EVANS, R. J. W.: c. d., s. 134–135.

⁵ Dudičovy argumenty prezentované na Tridentském koncilu vyšly v roce 1562 tiskem v Benátkách pod názvem *Orationes duae in sacrosancto oecumenico Concilio Tridentino habitae a R[everendissimi] P[at]re Andrea Dudithio Sbardellato, episcopo Tininien. ac D[ominorum] D[ominorum] praelatorum totiusq[ue] Hungariae cleri oratore anno Domini MDLXII*. K jeho účasti na Tridentském koncilu viz JUHÁSZ, C.: c. d., s. 59 a násl.; EVANS, R. J. W.: c. d., s. 135, 139.

⁶ CVRČEK, J.: *Bratrská škola v Ivančicích*. Časopis Matice moravské 31, 1907, s. 201.

⁷ COSTIL, P.: c. d., s. 157 a násl.; BARYCZ, H.: c. d., s. 445–448; ŠŤOVÍČEK, J.: c. d., s. 2; MYŠKA, M.: c. d., s. 23–24; EVANS, R. J. W.: c. d., s. 135. Vztahem českých zemí a Polska v období interregna 1568–1587 a bezpro-

halují zmínky v jeho osobní korespondenci. Klíčovou roli přitom dle všeho sehrál těšínský kníže, jenž se ujal role zprostředkovatele. Ondřej Dudič z Hořehovice se sice musel nedobrovolně vzdát z Polska, avšak zároveň hodlal setrvat v jeho geografické blízkosti, aby tak mohl nadále sledovat aktuální dění a případně se ve vhodnou chvíli opět vydat zpět. Ideálním řešením tedy bylo získat statek buďto přímo na Těšínsku, anebo v jeho nejbližším okolí. Volba tehdy padla na moravský Paskov, jehož od historického území těšínského knížectví dělila pouze hraniční řeka Ostravice. Ondřej Dudičovi z Hořehovice, pobývajícimu počátkem roku 1577 na dvoře těšínského knížete Václava III. Adama, nabídl paskovské panství ke koupi Kašpar Čelo z Čechovic, pocházející ze šlechtického rodu usazeného po dlouhá desetiletí právě na území Těšínska (držba Paskova byla z tohoto pohledu tedy výjimkou).⁸

K uzavření kupní transakce došlo zřejmě někdy v průběhu března 1577. Počátkem dubna téhož roku totiž Dudič v listu adresovaném osobnímu lékaři císaře Rudolfa II., svému blízkému příteli Janu Cratovi z Kraftheimu,⁹ referoval o zakoupení paskovského panství, a to za sumu 25 000 zlatých. Država byla dle jeho slov situována v sousedství Slezska „...*Ausus sum emere bona quaedam in vicinia [Silesiam] pro 25 000 florenorum...*“.¹⁰ Nelze vyloučit, že se po zisku paskovského panství se Dudič ještě nějaký čas zdržoval v blízkosti svého urozeného hostitele na těšínském zámku. Později v listu adresovaném profesoru univerzity v Augsburgu, Jeronýmu Wolfovi, lokalizoval Dudič své nové sídlo za pomoci uvedení jeho vzdálenosti od větších lokalit. Napsal, že paskovská tvrz se nalézá devět mil od Olomouce, 16 mil od Krakova a tři míle od Těšína „...*ex arce mea Paskow, novem ab Olomucio, sedecim a Cracovia, tribus Tessinio miliaris distante...*“.¹¹ Na základě opožděného vkladu kupní transakce do moravských zemských desk víme, že Ondřej Dudič z Hořehovice zaplatil Kašparu Čelovi z Čechovic částku 21 500 slezských zlatých, přičemž disproporcí mezi touto a původně zmiňovanou sumou 25 000 lze snad vysvětlit jejím vyčíslením v moravských zlatých.¹² Na počátku dubna 1577 se tedy Dudič ujal paskov-

středně po něm se zabývá práce TOMEK, V. V.: *Snahy domu rakouského o nabytí koruny polské v šestnáctém století*. Časopis Českého museum 27, 1853, č. 4, s. 744–788; faktograficky dosud nejuplněji zpracování přináší MACŮREK, J.: *Čechové a Poláci v druhé polovině XVI. století (1573–1589). Tři kapitoly z dějin česko-polské politické vzájemnosti*. Praha 1948, s. 146 a násl.; ŠLACHTA, F.: *Českopolské vztahy a styky v době habsburské. Českopolská kompaktáta*. Věstník Matice opavské 37, 1932, s. 222 a násl.

⁸ V Těšíně je přítomnost Ondřeje Dudiče z Hořehovice písemně doložena k 10. lednu 1577 a k 15. únoru 1577. Viz SZCZUCKI, L. – SZYMAŃSKI, N. (edd.): c. d., s. 23–26, č. 872–873, s. 29, č. 875.

⁹ K osobnosti lékaře Jana Crata z Kraftheimu viz HENSCHEL, A. W.: *Crato von Kraftheim's Leben und ärztliches Wirken*. Breslau, 1853; GILLET, J. F. A.: *Crato von Crafftheim und seine Freunde*. Frankfurt 1860; EVANS, R. J. W.: c. d., s. 116–117, 119, 126–128, 138, 149–150, 153, 175, 178, 185, 188, 244, 249, 281, 335.

¹⁰ SZCZUCKI, L. – SZYMAŃSKI, N. (edd.): c. d., s. 35–36, č. 877.

¹¹ Tamtéž, s. 47–50, č. 881.

¹² K zaplacení celé sumy došlo nepochybně teprve v roce 1578. Dne 23. listopadu 1577 totiž Dudič ještě z Paskova upomínal císaře Rudolfa II. o zaplacení nějaké dlužné částky prostřednictvím slezské královské komory ve Vratislavi a svou žádost zdůvodňoval právě nutností zaplatit zbývající peníze původnímu držiteli paskovského panství, Kašparu Čelovi z Čechovic „...*Ex camerae Wratislaviensis rescripto intellexi Casparem Czelo, bonorum, quae nunc teneo, venditorem, nolle amplius nomine maiestatis vestrae sacratissimae inceptum secum contractum ad finem deducere...*“.
Dudič dále císaři sdělil, že vzhledem k dlužným pohledávkám, které vůči němu císař má a neustále odkládá jejich splatnost, se dostal do velké nouze „...*Quod equidem fore divinabam, cum nimis rem procrastinari animadverterem. Quo factum fuit quoque ut saepe maiestatem vestram sacratissimam humillime interpellarem. Nunc in magnas equidem angustias coniectus sum ac, nisi mihi maiestas vestra sacratissima, ut coepit, clementer auxilio fuerit, propediem mihi et damna subeunda et bonis cedendum erit. Quod ne eveniat, in benignitate maiestatis vestrae sacratissimae positum est, quae, ut vehementer confido, non patietur in irritum abire, quod semel liberaliter largiri dignata est...*“.
Teprve dne 28. září 1578 psal Dudič v listu svému příteli, moravskému zemskému lékaři Tomáši Jordánovi z Klausenburku, že císař mu již nařídil vyplatit dlužnou částku, avšak úředníci slezské královské komory tak dosud neučinili. S povzdechem tedy konstatoval, že mu nezbyvá, než nadále čekat „...*Caesar mandat camerae Silesiaca, ut mihi debitam pecuniam*

ského panství, k němuž náležela „...tvrz a městečko Paskov s kostelním podacím [tj. patronátním právem], ves Veliká Hrabová též s kostelním podacím, ves Malá Hrabůvka, ves Nová Bilá, ves Kermelin, ves Žabejn s mlejny, s pivovarem při tvrzi Paskově s dvory poplužními...“.¹³ Kromě běžných starostí svázaných s chodem panství se Dudič nadále živě zajímal o dění v nedalekém Polsku. Dne 19. srpna téhož roku kupříkladu informoval v rozsáhlé relaci císaře Rudolfa II. o vývoji tamní politické situace a přehled v tomto směru neztrácel ani v následujících měsících.¹⁴

Na Moravě se Ondřej Dudič z Hořehovice již před polovinou sedmdesátých let sblížil s celou řadou významných osobností z řad Jednoty bratrské, zejména s Jiřím Strejcem, ovlivněným myšlenkami evropského reformátora Jana Kalvína. Prostřednictvím Strejce se kupříkladu Dudič přičinil o povznesení proslulé bratrské školy v Ivančicích, kam nasměroval kroky svého blízkého přítele, vynikajícího pedagoga, filozofa, teologa a tiskaře, někdejšího profesora univerzity ve Wittenbergu, Esroma Rüdingerera.¹⁵ Sblížení s Jednotou bratrskou a jejími intelektuálními kruhy se projevilo v Dudičově rozhodnutí světit ivančické škole výchovu svého syna, neboť bratrská škola v Paskově nemohla svou úroveň dostát jeho vysokým nárokům. Paskovská škola zajišťovala pouze nižší stupeň vzdělání. Ve snaze o její povznesení se Dudič v roce 1578 obrátil na Esroma Rüdingerera s prosbou, aby do Paskova delegoval kvalitního a vzdělaného pedagoga, přičemž preferoval Lukáše Aristona z Holešova. Do Paskova byl ovšem vyslán pouze Vavřinec Justus, dosavadní správce bratrského sboru v sousedním Místku, který se zde zároveň ujal duchovního úřadu. Ačkoliv vrchním dozorem nad paskovskou školou byl zároveň pověřen Jiří Strejc, který čas od času osobně zajížděl do Paskova a v záležitosti obsazení tamní školy jednal na syno-

persolvat. Ego mandatum ad eos perferri curavi. Illi negant hoc sibi mandari, sed exspectandam esse aliam iussionem. Exhauriunt me tot missitationibus. Verum haec querela ne tibi ex sinu excidat. Mirifici enim sunt homines: verberant nos, nec tamen ferre possunt, si quando ingemiscimus...“. Viz Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungssarchiv – Finanz- und Hofkammerarchiv, fond Hofffinanz Österreich, Akten, Konv. november 1577, fol. 111–112; SZCZUCKI, L. – SZYMAŃSKI, N. (edd.): c. d., s. 75–76, č. 892, s. 165, č. 922.

¹³ Původní držitel, Kašpar Čelo z Čechovic „...to všecko Ondřeji Dudičimu z Hogzechovice, císaře římského [jeho] milos[ti] radě, erbům, budoucím potomkům jeho ve dky zemské vkládám a vpisuji ku pravému jich jmění, držení a dědičnému požívání...“.

Transakce byla do zemských desk zpětně zapsána až při zasedání zemského soudu v Olomouci v lednu 1580. Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 110, fol. 42; MATĚJEK, F. (ed.): *Moravské zemské desky III. Kraj olomoucký 1567–1642*. Praha 1953, s. 100–101, č. 116, 117.

Dne 6. srpna 1577 psal Ondřej Dudič z Hořehovice z paskovské tvrze císaři Rudolfu II. ohledně zakoupení tohoto moravského panství, které zprostředkoval těšínský kníže Václav III. Adam. V listu žádal panovníka jednak o potvrzení této transakce, a také o přimluvu k moravským stavům za hladký průběh intabulace (tj. zapsání do desk zemských) této držby „...Ceterum quod ad maiestatis vestrae sacratissimae clementem resolutionem attinet in adiuvanda emptione mea, maiestas vestra sacratissima iam ex illustrissimi domini ducis Tessinensis informatione intellegere dignata est, quid Czelo, venditor horum bonorum, postulet quosve fideiussores nominet. Humillime maiestati vestrae sacratissimae supplico dignetur eam rationem ocius inire, ut liberalitatis eius ac gratiae fructum capere possim. Alioquin certe bonis me cedere oportebit et damnum facere. Quod ne eveniat, maiestas vestra sacratissima pro sua erga me clementia benigne avertere dignetur. In cuius gratiam me fidelique servitia mea humillime commendo...“.

Viz SZCZUCKI, L. – SZYMAŃSKI, N. (edd.): c. d., s. 37–38, č. 878; SZCZUCKI, L.: *Solitudo Moraviana. Andrzej Dudycz w Paskowie 1577–1579*. Odrozenie i Reformacja w Polsce 36, 1991, s. 104–105.

¹⁴ Kupříkladu dne 12. února 1578 Ondřej Dudič z Hořehovice odeslal z Paskova list polskému kancléři Janu Zamojskému. Viz Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, fond Polen I, karton 34, fol. 142–143; KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*. Brno 1905, s. 96; SZCZUCKI, L. – SZYMAŃSKI, N. (edd.): c. d., s. 103–104, č. 902.

¹⁵ CVRČEK, J.: c. d., s. 193; ŠŤOVÍČEK, J.: c. d., s. 2; k osobnosti Esroma Rüdingerera viz EVANS, R. J. W.: c. d., s. 128.

dě starších Jednoty bratrské v Přerově, nepodařilo se mu ani za Dudičových intervencí Lukáše Aristona pro zdejší školu získat.¹⁶ Faktem zůstává, že sbor Jednoty bratrské v Paskově se těšil Dudičově přízni.¹⁷ Jako všestranně vzdělaný humanista si Dudič na členech Jednoty vážil jejich úcty ke vzdělání, takže když před něj dne 29. září 1578 na paskovské tvrzi předstoupili „...*poddaní moji Jednoty bratrské [...] obyvatelé městečka Paskova i kněží a kazatelé jejich...*“ s prosbou o potvrzení jejich stávajících privilegií, neshledával důvod jim nevyhovět. Zmíněné výsady se týkaly svobodné držby modlitebny (sboru), domu, v němž bydleli kněží a kazatelé se svou čeládkou, dále zahrady a polností náležejících ke sboru a zmíněnému domu, a také řeky Olešné s právem výlovu ryb.¹⁸ Ondřej Dudič navíc rozšířil stávající výsady o svobodnou držbu školy „...*Nadto nade všecko i tuto milost jim z dobré a svobodné vůle své, jsouc k nim zvláštní milostí a láskou nakloněn, činím a takové obdarování dávám, aby tu mohli školu svobodnou držeti, v ní dítky i mládež vyrostlou, tak domácí jako přespolní, čísti, psáti i jiným uměním svobodným a jazykům učiti, beze vši mé, i všech budoucích potomkův mých, pánův a držitelův panství paskovského a kohokoli jiného, jakýmkoli vymyšleným obyčejem, překážky...*“¹⁹

Paskov se na konci sedmdesátých let 16. století z hlediska náboženské orientace zdejších obyvatel příliš nevyvíjel poměrům vládnoucím na většině území Moravy. Kromě katolické minority zde nejméně od počátku čtyřicátých let 16. století působil rovněž kněz podobojí (patrně se jednalo o novoutraktivistu), přičemž o jeho hmotném zabezpečení jsme informováni z testamentu Jaroslava ml. ze Šelumberka.²⁰ Původní katolický farní kostel a fara tedy v tomto obdo-

¹⁶ CVRČEK, J.: c. d., s. 201–202; LINHART, F.: *Vlastivěda moravská. Místecký okres*. Brno 1915, s. 94–95.

¹⁷ K roli vrchnosti při prosazování konfesní příslušnosti poddaných viz HRDLIČKA, J.: *Teorie a praxe lokální vlády a otázka legitimacy zásahů světských pozemkových vrchností do náboženských poměrů na jejich panstvích (16. a počátek 17. století)*. *Studia Comeniana et historica* 43, 2013, č. 89–90, s. 124–144.

¹⁸ „...*Já Ondřej Dudič z Horehovic a na Paskově, jeho milosti římského císaře, uherského a českého krále etc. rada, pravý pán a držitel statku a zboží svého zpupného a dědičného paskovského. Známé činím tímto listem přede všemi, kdež čten anebo čtoucí slyšán bude, že sem od poddaných svých Jednoty bratrské, těch, kteříž se k vyznání víry jeho milosti slavné paměti císaři Ferdinandovi etc. v Vidni od pánův a rytířstva království českého léta Páně tisícího pětistého třicátého pátého podanému hlásají, obyvatelův městečka Paskova i kněží a kazatelův jejich, ponížně žádán, abych jim obdarování těch, kteráž sou jim od předešlých pánův a držitelův zboží paskovského, jako jmenovitě od urozeného pána, pana Jana z Žerotína a na Strážnici, od urozené paní, paní Anny Sed[il]nické z Choltic a na Paskově, pana Jiřka Čely z Čechovic a na Valči, pana Mikuláše Čely z Čechovic i na místě bratří jeho mladších a na Malých Kunčících a pana Jiřka Čely z Čechovic a na Paskově, pravých dědicův a pánův paskovských, na sbor, též i dům, v němž kněží a kazatelé jejich s čeládkami svými bydlejí, na zahradu i s potokem Olešnou s oběma břehy, i na jiné roli a louky k téměř sboru a domu příslušející tak, jakž svrchu připomenutá obdarování to šíře v sobě zdržují, učiněná a daná potvrdil. Kdež já svrchu psaný Ondřej Dudič z Horehovic a na Paskově k slušné jejich žádosti prohlédajíc, s dobrým rozmyslem svým tak činím a žádost jejich naplňuji a všecka ta již svrchu psaná obdarování a svobody od předešlých pánův a držitelův zboží paskovského, již jmenovaným Bratřím daná, ve všech listech těch, punktích a klauzulích jejich tak, jakoby slovo od slova do listu tohoto mého vepsána byla, mocí listu tohoto schvaluji, oblihuji a jich mocně potvrzuji a již jmenované Bratří v týchž svobodách od sebe, erbův i všech budoucích svých potomků, pánův a držitelův zboží paskovského zachovávat a zachovati slibují...*“ Viz Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 161, sign. A I d 22; HREJSA, F.: *Sborové Jednoty bratrské*. Praha 1939, s. 49, 122–123.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Ustanovení o fundaci zní: „...*Item prvotně a předkem poněvaž j[es]t Paskov dědictví mé a kostel téměř žádných důchodův ne[m]já, k slávě Trojici svaté a k dík činění Kristu pánu, že jest nás vykoupil svou předrahou krví, tak aby tu kněz strany pod obojí ne jeden v roc[e], ale lidem slovem Páně svatého čtení a ne básnění, též také rozdáváním Těla a krve Kristovy a svátostmi křesťanskými nesmyslnými ani lidmi ustanovenými trvati a posluhovati na věčné časy mohl, živějm k zejskání duší jich odkazuji a poručím čtyry sta zlat[ých] na minci. A ty aby na vidrkauf puožčeny byly, tak, aby na časy věčné od toho kostela neodcházely a z každého jednoho sta zlat[ých], aby šlo pět zlat[ých] platu ročně tak, aby tomu knězi o s[vatě]jm Václavě deset zlat[ých] vycházelo a o s[vatě]jm Jiří deset zlat[ých] a to aby skrze pány poručníky zápisem dostatečně opatřeno bylo, aby se na budoucí časy nezměnilo...*“ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond G 7 – Listiny zemského soudu Brno, inv. č. 148, sign. II-78, karton 11.

bí sloužily novoutrakvistům. Zároveň však nelze vyloučit, že kostel čas od času užívali i katolíci, čemuž nasvědčují pozdější zprávy z konce 16. století.²¹ Náboženskou mozaiku Paskova dotvářel zdejší sbor Jednoty bratrské. Vzhledem k péči, kterou věnovali členové Jednoty bratrské svým písemnostem, známe dnes jména některých bratrských kněží, působících v Paskově. Dne 4. dubna 1569 zde zemřel Jan Rychnovský, „...lékař a velký fyzik domnělý...“, který zde působil snad již od roku 1540. V době, kdy koupil paskovské panství Ondřej Dudič z Hořehovice, stál v čele paskovského bratrského sboru Jakub Cedik „...bratr neřádny...“, po jehož smrti v roce 1578 se do Paskova z Místku přesunul již výše zmiňovaný Vavřinec Justus. O něm víme, že zemřel v roce 1591, avšak již k roku 1583 se v Paskově připomíná bratrský kněz Tomáš.²²

Koncem sedmdesátých let 16. století se paskovská tvrz stala díky rozsáhlým stykům Ondřeje Dudiče z Hořehovice na přechodnou dobu místem, v němž se sbíhaly nitky evropské vědy, teologie, filozofie a kultury. Nejenže Dudič ze svého skromného severomoravského sídla čile korespondoval s předními humanisty a významnými osobnostmi reformačního světa, ale s mnohými z nich se v Paskově rovněž osobně setkal. Mezi adresáty jeho listů nechyběli kupříkladu teologové Theodor Beza působící v Basileji jakožto nástupce Jana Kalvína,²³ či zeď Filipa Melanctona, jinak Lužický Srb z Budyšína, Kašpar Peucer²⁴ a mnozí další. Vědecký záběr Dudičových zájmů pak dokumentuje vzájemná korespondence s astronomy a matematiky Tadeášem Hájkem z Hájků, Tychem de Brahe a mnohými dalšími, přičemž podstatná část listů byla napsána za Dudičova paskovského pobytu.²⁵ Za všechny významné osobnosti, které jej tehdy v Paskově navštívily, uvedme alespoň italského humanistu a autora historických spisů, Gianmichele Bruta. Ten později v listech svým přátelům nadšeně líčil půvab tohoto místa, ale všiml si rovněž bohatství a výnosů plynoucích z paskovského panství a nešetřil komplimenty na adresu svého tehdejšího hostitele, jeho ženy a dětí. S obzvláštní úctou se vyjadřoval o Dudičově monumentální knihovně, která prý byla skutečnou chloubou jinak skromné paskovské tvrze.²⁶

²¹ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 111, sign. 34, fol. 106–107; SAHEB, J.: *Dějiny Paskova*. Ostrava 2017, s. 87–88.

²² Dodejme, že z Paskova vzešlo rovněž několik významných osobností Jednoty bratrské. Za zmínku stojí například kněz Lukáš Andronik, narozený zde v roce 1533. Ačkoliv se mu nedostalo nejvyššího vzdělání, platil za „...pracovitého člověka...“, zemřel dne 12. března 1595 v Maršově, kde je rovněž pochován. Mnozí členové zdejšího sboru byli nuceni v průběhu 17. století odejít kvůli pronásledování Jednoty do exilu, přičemž velká část jich působila v Polsku. Jedním z nich byl také paskovský rodák Matyáš Machor jinak Paskovius, dovedný malíř a senior Jednoty působící ve velkopolských Skokách. Kromě češtiny kázal rovněž polsky a německy. Zemřel dne 20. listopadu 1617 a poslední odpočinek nalezl v bratrském kostele ve Skokách.²² Největšího mezinárodního věhlasu ovšem dosáhl v šedesátých letech 17. století amsterdamský tiskař některých děl Jana Amose Komenského, Jan Paskovský. Viz WOLNÝ, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren, I. Abtheilung, Olmützer Erzdiöcese, III. Band*. Brünn 1859, s. 128; BIDLO, J.: *Nekrologium polské větve Jednoty Bratrské*. Věstník královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná 1897, s. 21, 24; LINHART, F.: c. d., s. 95.

²³ Theodoru Bezovi psal Dudič z Paskova například dne 4. února 1579. Viz SZCZUCKI, L. – SZYMAŃSKI, N. (edd.): c. d., s. 202–204, č. 941. K osobnosti Theodora Bezy viz BAIRD, H. M.: *Theodore Beza, the counsellor of the French reformation 1519–1605*. New York–London 1899; GEISENDORF, P.: *Théodore de Bèze*. Genève 1967; MANETSCH, S. M.: *Theodore Beza and the Quest for Peace in France 1572–1598*. Leiden–Boston–Köln 2000.

²⁴ K osobnosti Kašpara Peucera viz BENZ, Ernst: *Wittenberg und Byzanz*. Marburg 1949, s. 129–140; EVANS, R. J. W.: c. d., s. 126.

²⁵ SMOLKA, J.: *Hájkův přítel a korespondent Andreas Dudith (1533–1589)*. Práce z dějin techniky a přírodních věd 1, 2000, s. 125–168; SZCZUCKI, L.: *Zainteresowania astronomiczno-matematyczne Andrzeja Dudycza*. In: *Humaniści, heretycy, inkwizytorzy. Studia z dziejów kultury XVI i XVII wieku*. Kraków 2006, s. 217–229.

²⁶ V nedatovaném listu z roku 1578 Brutus napsal Janu Cratovi z Kraftheimu: „...*Adjuvat quidem loci amoenitas hominis suavitate, non solum regum maximorum iudicio summi, sed quod apud me est permagni, etiam tuo. Laeta omnia, ager, fundus, villa bellissima, tum quarum est usus, praeter amoenitatem summus, piscinae proximum flumen, quo fundus*

Kromě svých intelektuálních zájmů se Ondřej Dudič z Hořehovice přirozeně nevyhnul ani běžným záležitostem správy paskovského panství, přičemž i v této oblasti se projevil jako představitel evropského humanismu. Palčivý problém představovaly dluhy na zemské berni, přičemž část z těchto pasiv vážla na zdejších poddaných ještě z doby, kdy panství držel Kašpar Čelo z Čechovic. Pokud by chtěl Dudič postupovat při vymáhání dlužných pohledávek obvyklým způsobem, nezbyvalo by mu nic jiného, než dlužníkům zabrat jejich grunty a osadit je novými poddanými, kteří by zároveň vyrovnali nedoplatky svých předchůdců. Jelikož se Dudič chtěl tomuto drastickému opatření vyhnout, žádal dne 28. září 1578 o radu svého přítele, moravského zemského lékaře Tomáše Jordána z Klausenburku.²⁷ Záležitost se totiž měla řešit počátkem ledna následujícího roku před moravským zemským soudem „...*controversia, quae mihi cum meis rusticis est, non est tanti ut vobis, amicis et patronis meis, tam saepe molestus esse pergam...*“ a nebylo pochyb o tom, že případný trest dopadne na chudé poddané.²⁸ Zatímco zemský hejtman Hanuš Haugvic z Biskupic, Jetřich z Kunovic, či Fridrich st. ze Žerotína nabádali Dudiče k co nejtvrdějšímu postupu vůči dlužníkům, jemu samému se jakékoliv restriktivní kroky přičily. Ostatně, své stanovisko otevřeně vyjádřil v listu Tomáši Jordánovi dne 18. října 1578 „...*Quae nova ad me dominum Zerotinium misse scribis, magna sunt et miserabilia. Si quis sibi ante ocu-*

alluitur, unde luculenta piscatio, caedua sylva, prata, laeta armenta, greges. Nam matrona, in qua una certat, cum insigni nobilitate, humanitas et comitas summa: adde [...] Bibliothecam habet referatissimam: libros optimos de reconditionibus rebus scripta multa: quae ita parata ex longo usu rerum maximarum mihi referavit, ut nunc modo sperare incipiam, inchoatum a me opus, haud infelicibus auspiciis, ut me juvat sperare, me absoluturum...“. Podobně se Bruto o paskovském pobytu vyjadřoval v listu ze dne 15. května 1578, adresovaném Paulu Giulianovi: „...*Abduxit me secum in Paschovianum, quo ita abditus latet, ut nemo in magna frequentia eo beator. In villa amoenissima, omnia ad illius ingenium nitida, laeta, plena suavitatis. Neque vero, ut ille noster purae aquae rivum, quo uno est cum paucis beatus futurus, sed flumina habet, atque ea quidem belle fluentia et pisculenta, ut attento patrifamilias, atque industrio abunde domi supeditet piscarium forum. Nam sylvae tum ad caedendam materiam, tum ad venationem, neque illae quidem paucorum jugerum, sed quot sint avido etiam fatis. Segetis certa fides in latissimo, atque ubere fundo et quod caput est, bene culto, ut cum alibi male agatur, sit semper, quod fundus expensum domino ferat. Haec satis multa ad beatam vitam a qua praesertim ambitio exultat, maledicta, jurgia, obtreactiones, odia, similitates, quibus regia laborat. Jam illa summa cum patrefamilias bene consentiens matrona, neque illa, qualis Pernicis uxor Appuli, aestivis solibus tosta, sed quae perficitur regia comitate, affabilitate sermonis, majestate, quadam morum verenda et quae undique nobilitatem spirat, ut virum cujus illa sit vitae comes, etiamsi regi liceat esse, non poeniteat rusticari. Deambulationes adde, sive in opaco, sive in aprico loco, in sylvam, in vicinis collis, qui flumine discriminatur; ad amnis ripam, qua nihil viridius, amoenius, alsius. Adde sermones cum de literis, quarum laude excellit, tum de rebus aliis gravissimis, qui ita salibus, jocis, lepore perpetuo, atque urbanitate condiuntur; ut regem non patiantur, si utrumvis liceat, interpellatorem [...] Bibliotheca referatissima libris optimis, monumenta vetustatis et nostrorum temporum a summo homine in longo usu maximarum rerum, eodem coacervata? Dicerem de mensae lautitia, quae cum minime a frugalitate absit, non copia solum, sed epularum genere est vobis hominibus beatissimis invidenda. Mitto alia ex piscinis, quae sunt multae et magni usus generosos pisces, ex armentis vitulinam, bubulam, vervecinam, haedum, agnum, ex corte alia, quae inempta et imparata, nescio quam vopuptatem habent majorem...*“. Viz BRUTUS, J. M.: *Opera varia selecta, nimirum epistol[ae] lib[ri] V. de historiae laudibus sive de ratione legendi scriptores historicos liber preceptorum conjugalium liber, epistolae et orationibus compluribus editione Cracoviensi auctiora*. Berolini 1698, s. 321–325, 517–520.

²⁷ K osobnosti Tomáše Jordána viz GELLNER, G.: *Tomáš Jordán*. Časopis Matice moravské 60, 1936, s. 85–140, 315–354; EVANS, R. J. W.: c. d., s. 249; HIMMLER, R.: *Poznátky o lázních v 16. století v díle Tomáše Jordána z Klausenburka*. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci 2000, s. 48–56.

²⁸ Dudič v této záležitosti dne 28. září 1578 psal Tomáši Jordánovi „...*epistula illa mea, quam de rusticis meis nuper scripsi [...] si ob rebellionem et inoboedientiam, quam in illis litteris significavi, nulla illis poena irrogari deberet neque mandari ut operas illas, quas negant, perficiant, nollem eis litem intendere. Nam si causa caderem, multo arrogantiores fierent. Litterae illae cautionis, quas venditores dare solent, správcí list vocant, nondum illatae sunt in tabulas publicas provinciae. Quod fiet, Deo volente, ad Epiphaniam [6. ledna 1579]. Jam nescio an evictorem et venditorem meum respicere debeam et rusticos missos facere, an contra. Si rusticos aggreditor, fraudi hoc mihi fortasse erit in relinqua evictione. Rogo consulite aliquid in rem meam...*“. Viz SZCZUCKI, L. – SZYMAŃSKI, N. (edd.): c. d., s. 159–166, č. 922.

los statuat summas illas miserias, quibus calamitosi illi homines opprimuntur, cum gemitu exclamet oportet..."²⁹ Jak tato kauza skončila, není známo, avšak pravděpodobně přispěla k Dudičově pozdějšímu rozhodnutí opustit Moravu.

Pobyt na periferii společenského dění, na tvrzi v provinčním Paskově, představoval z hlediska osobnosti Dudičova evropského formátu jednoznačně ústup do ústraní. Ostatně, on sám si v listu svému příteli Janu Cratovi z Kraftheimu dne 28. února 1578 v dataci posteskl, že mu píše „...z mé paskovské osamělosti na Moravě...“ („...*ex solitudine mea Pascoviana, apud Moravos...*“). Na společenskou samotu si stýskal rovněž v listu Esromu Rüdingerovi a dne 10. září 1577 se v psaní teologovi Theodoru Bezovi svěřoval s pocity hlubokého pohrdání vůči svým urozeným sousedům, držícím statky v okolí Paskova. Jejich životní styl totiž podle Dudičových slov spočíval pouze v lovu, pijaňství a nesmírném hýření.³⁰ Potřeba návratu blíže k veřejnému dění, narůstající spory o dosazení kvalitnějšího učitele na paskovskou bratrskou školu s představenými Jednoty bratrské, a také probíhající spory o dlužné zemské berně ponoukaly Ondřeje Dudiče z Hořehovice počátkem roku 1579 ke stále naléhavějším úvahám o odchodu do slezské metropole, Vratislavi.³¹ Dne 24. března téhož roku již Dudič, znechucený stávajícími poměry, napsal v listu Tomášovi Jordánovi o svém rozhodnutí prodat paskovské panství, byť velmi nevýhodně a k velkému prospěchu kupce „...*vendidi hanc possessionem, sed non sine gravi meo damno, magno cum emptoris emolumento...*“.³²

O měsíc později, dne 24. dubna 1579, koupil paskovské panství nejvyšší písař Markrabství moravského, Ctibor st. Syrakovský z Pěrkova, přičemž do zemských desk byla transakce intabulována až při zasedání zemského soudu v Olomouci v lednu 1580.³³ Vzhledem ke zpoždění veškerých finančních transakcí spojených s prodejem, došlo k předání správy panství do rukou nového držitele dne 15. srpna 1579, neboť následujícího dne o tom Dudič informoval Tomáše Jordána „...*Heri Stiborio cessi ius meum et possessionem tradidi...*“.³⁴ Ještě v září téhož roku však obě strany vyjednávaly o způsobu splacení části kupní sumy.³⁵ Počátkem září 1579 již Dudič pobýval ve slezské metropoli Vratislavi, kde zřejmě vyřizoval potřebné formality ke koupi domu. Koncem října a počátkem listopadu téhož roku bychom jej však zastihli opět na paskovské tvrzi. Důvodem byly dosud nesplacené pohledávky, které Dudič urgoval až u císaře Rudolfa II.³⁵ Konečně dne 7. listopadu 1579 dostal Dudič od Ctibora st. Syrakovského z Pěrk-

²⁹ Tamtéž, s. 172, č. 927.

³⁰ SZCZUCKI, L.: *Solitudo Moraviana. Andrzej Dudycz w Paskowie 1577–1579. Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 36, 1991, s. 105.

³¹ Kupříkladu biskup Jednoty bratrské, Ondřej Štefan, napsal v jednom z listů počátkem roku 1579 o Ondřeji Dudičovi: „...*a snad nám dá již pokoj, poněvadž ted' při sv. Václavě 1579 odebrati se do Vratislavě, či do Polsky miní...*“.³² Viz CVRČEK, J.: c. d., s. 201.

³² SZCZUCKI, L. – SZYMAŃSKI, N. (edd.): c. d., s. 207, č. 944.

³³ Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 – Stavovské rukopisy, inv. č. 110, fol. 42; MATĚJEK, F. (ed.): *Moravské zemské desky III. Kraj olomoucký 1567–1642*. Praha 1953, s. 100–101. Aby mohla být transakce zaplacená, urgoval Dudič u svého přítele Tomáše Jordána zaplacení nějakého dluhu kupci, Ctiboru st. Syrakovskému z Pěrkova „...*De pecunia, quae apud te est, agam cum Sirakovio, huius possessionis emptore. Qui si prius se tibi offeret, rogo ut eum de ea moneas. Is docebit quid porro faciendum sit. Mihi non sunt notae rationes quaestorum, qui pecuniam accipere, nescio quam ob causam, recusarunt. Fortasse illi quoque detrimento me aliquo, praeter meritum meum, afficere volunt, ne parum calamitosus ex hac provincia discedam...*“.³⁴ Viz SZCZUCKI, L. – SZYMAŃSKI, N. (edd.): c. d., s. 210–212, č. 946.

³⁴ Tamtéž, s. 238–243, č. 960, s. 251, č. 967.

³⁵ Dne 25. října 1579 žehral Dudič v listu císaři Rudolfovi II. na nezaplacení dlužné částky Ctiborem st. Syrakovským z Pěrkova, jemuž dlužil značnou sumu kancléř Království českého, Vratislav z Pernštejna, kterému pro změnu dlužil

kova písemné ujištění, že mu v dohledné době bude moci poukázat dlužnou částku 9 000 zlatých, k čemuž došlo v průběhu téhož měsíce.³⁶ Nejpozději v polovině listopadu 1579 Ondřej Dudič z Hořehovice definitivně odcestoval z Paskova do Vratislavi, kde žil až do své smrti v roce 1589 spíše v ústraní, ovšem jeho rezidenční dům platil za středisko zdejších vzdělanců a jejich mecenášů, v němž se sbíhaly nitky evropské kultury, teologie, filozofie a vědy.³⁷ V roce 1584 mu navíc císař Rudolf II. privilegiem potvrdil příslušnost k panskému stavu, a to za „...*pro věrné, dlouhotrvající pilné a v mnohých příčinách platné služby [...] kterak jest v znamenitých poselství a legacích [...] na kterýchž netoliko královstvím a zemím je[h]o lásky, ale všemu křesťanstvu vysoce mnoho záleželo, potřebován byl a v tom se všelijak šlechetně a chvalitebně choval [...] i potomně jsouce od jeho lásky v království polském za oratora a posla za mnoho let pořád sběhlých potřebován, věrně, právě a přímě choval [...] nelitujíc a nešacujíc v tom všeho jmění i hrdla svého, mnoho protivensství a nebezpečensství skrze to častokráte podnikati musel...*“.³⁸

Závěrem možno shrnout, že Ondřej Dudič z Hořehovice, bezpochyby jeden z předních humanistů 16. století, spojil krátkou epizodu svého života rovněž se severovýchodem Moravy. Navzdory pouze dvouletému pobytu (v letech 1577–1579) zde zanechal výraznou stopu, a to zejména v kulturní a náboženské dimenzi. Svým rozhledem a humanistickým smýšlením se výrazně odlišoval od okolní drobné šlechty, což se krom jiného promítalo do jeho postoje k vlastním poddaným.

PhDr. Jan Saheb, Ph.D.
Katedra historie
Filozofická fakulta
Ostravská univerzita v Ostravě
Reální 5
701 03 Ostrava
Česká republika
e-mail: jan.saheb@osu.cz

císař. Dudič tedy urgoval u císaře splacení jeho dluhu, aby mohly být vyrovnány navazující finanční transakce a bylo mu zapláceno za prodej paskovského statku „...*Si maiestas vestra sacratissima vult reliquam pecuniae a me promissae summam sibi dependi, quam mihi Stiborius Sirakowski, scriba huius marchionatus, debet, agendum est cum illustrissimo domino a Pernstain, a quo huic 8 000 tallerorum debentur, ne suos procuratores hic suspensos teneat. Nam spes illis iniecta est fore ut maiestas vestra sacratissima hanc summam ipsi domino a Pernstain relinquat, ut non sit necesse de ea conquirenda laborare aut, si iam, ut affirmant, in promptu est, eam mihi numerare. Quare istic res haeret. Aliquin iam pridem accepta pecunia hinc discessum fuisset. Itaque supplico maiestati vestrae sacratissimae humillime ut huic incommodo statim providere dignetur...*“ Dne 1. listopadu 1579 Dudič opakoval svou urgenci císaři „...*Ne nunc quidem ulla alia est, ut ex omnibus circumstantiis clare perspici potest. Illustrissimus dominus a Pernstain praefectis bonorum suorum, apud quos in promptu pecunia est, quae domino Stiborio Sirakovio debetur et mihi ab eo numerari adhuc debet, certam spem fecisse affirmatur se a maiestate vestra sacratissima eam pecuniam impetraturum esse, ut non sit necesse hic eam dependere. Quo factum est ut tam diu detineamur...*“ Viz Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv – Finanz- und Hofkammerarchiv, fond Hofffinanz Österreich, Akten, Konv. dezember 1579, fol. 24–25, 41–42; SZCZUCKI, L. – SZYMAŃSKI, N. (edd.): c. d., s. 255–256, č. 970, s. 257–258, č. 971.

³⁶ Tamtéž, s. 259–260, č. 973, s. 261–263, č. 974.

³⁷ EVANS, R. J. W.: c. d., s. 135.

³⁸ Národní archiv v Praze, fond Česká dvorská kancelář, inv. č. 752, karton 426, fol. 1–4; tamtéž, fond Salbuchy, sign. SAL 12a, fol. 88–92.